

RAG'BATLANTIRUVCHI VA CHEKLOVCHI FISCAL SIYOSAT.

Adilova Yulduz Shavkatovna

Qarshi Davlat texnika Universiteti, "innovatsion iqtisodiyot" kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada rag'batlantiruvchi va cheklovchi fiskal siyosat turlari, ularning maqsadlari va iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilinadi. Rag'batlantiruvchi fiskal siyosat iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ish o'rinlarini yaratish va iste'mol talabini oshirish maqsadida davlat xarajatlarini ko'paytirish yoki soliq stavkalarini kamaytirish orqali amalga oshiriladi. Boshqa tomondan, cheklovchi fiskal siyosat inflyatsiyani nazorat qilish va davlat qarzini qisqartirish maqsadida xarajatlarni kamaytirish yoki soliq stavkalarini oshirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu maqola har ikki siyosatning ijobiy va salbiy tomonlarini, shuningdek, ularning iqtisodiy muvozanatni saqlashdagi rolini ko'rsatadi.

Аннотация: В данной статье анализируются типы фискальной политики — стимулирующая и ограничительная, их цели и влияние на экономику. Стимулирующая фискальная политика реализуется путем увеличения государственных расходов или снижения налоговых ставок с целью стимулирования экономического роста, создания рабочих мест и увеличения потребительского спроса. С другой стороны, ограничительная фискальная политика реализуется путем сокращения расходов или повышения налоговых ставок с целью контроля инфляции и сокращения государственного долга. В статье показаны преимущества и недостатки обеих политик, а также их роль в поддержании экономического равновесия.

Abstract: This article analyzes the types of fiscal policies, stimulus and contractionary, their objectives and effects on the economy. Stimulus fiscal policy is implemented by increasing government spending or reducing tax rates in order to stimulate economic growth, create jobs and increase consumer demand. On the other hand, contractionary fiscal policy is implemented by reducing spending or increasing tax rates in order to control inflation and reduce government debt. This article shows the pros and cons of both policies, as well as their role in maintaining economic equilibrium.

Kalit so'zlar: Fiskal siyosat, rag'batlantiruvchi siyosat, Cheklovchi siyosat, iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, davlat xarajatlari, soliq stavkalari, iste'mol talabi, ish o'rinlari, moliyaviy barqarorlik.

Ключевые слова: фискальная политика, политика стимулирования, политика сдерживания, экономический рост, инфляция, государственные расходы, налоговые ставки, потребительский спрос, занятость, финансовая стабильность.

Keywords: Fiscal policy, stimulus policy, contractionary policy, economic growth, inflation, government spending, tax rates, consumer demand, jobs, financial stability

KIRISH

Fiskal siyosat — bu davlatning iqtisodiy faoliyatini boshqarish uchun soliq va davlat xarajatlari orqali amalga oshiriladigan siyosatdir. U ikki asosiy turga bo'linadi:

rag'batlantiruvchi (ekspansiv) va cheklovchi (restriktiv) fiskal siyosat. Har ikki tur ham iqtisodiy o'sishga, inflyatsiyaga va boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sir qiladi.

Rag'batlantiruvchi fiskal siyosat iqtisodiy faollikni oshirish maqsadida davlat xarajatlarini ko'paytirish yoki soliq stavkalarini kamaytirish orqali amalga oshiriladi. Bu siyosat asosan quyidagi holatlarda qo'llaniladi:

1. Iqtisodiy inqiroz yoki resessiya: Iqtisodiyot pasayganida, ish o'rinlari kamayadi va iste'mol talabining pasayishi kuzatiladi. Rag'batlantiruvchi siyosat yordamida davlat xarajatlarini oshirib, iqtisodiy faollikni tiklashga harakat qilinadi.

2. Iste'mol va investitsiyalarni rag'batlantirish: Soliq stavkalarini kamaytirish yoki ijtimoiy dasturlarni kengaytirish orqali iste'molchilar va bizneslar uchun qo'shimcha mablag'lar yaratiladi, bu esa iste'mol va investitsiyalarni oshiradi.

3. Ish o'rinlarini yaratish: Davlat xarajatlari orqali yangi loyihalar amalga oshirilishi natijasida ish o'rinlari yaratiladi, bu esa ish bilan ta'minlash darajasini oshiradi.

Cheklovchi fiskal siyosat esa iqtisodiy faollikni pasaytirish maqsadida davlat xarajatlarini kamaytirish yoki soliq stavkalarini oshirish orqali amalga oshiriladi. Bu turdagi siyosat quyidagi vaziyatlarda qo'llaniladi:

1. Inflyatsiya bosimining ortishi: Agar iqtisodiyot juda tez o'sayotgan bo'lsa va inflyatsiya darajasi yuqori bo'lsa, cheklovchi fiskal siyosat orqali talabni pasaytirish zarurati tug'iladi.

2. Davlat qarzining ortishi: Agar davlat qarzi yuqori darajada bo'lsa, cheklovchi siyosat yordamida xarajatlarni qisqartirish va soliq daromadlarini oshirish orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlash maqsad qilinadi.

3. Iqtisodiy muvozanatni saqlash: Iqtisodiy o'sishni barqarorlashtirish va muvozanatni saqlash uchun cheklovchi fiskal siyosat qo'llanilishi mumkin.

Hozirgi kunda mamlakatimizda iqtisodiyotni raqamlashtirish bilan bog'liq katta o'zgarishlar bilan bir qatorda, ularning huquqiy asoslari ham ta'minlanmoqda. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 148-moddasiga ko'ra O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti respublika budjetidan, Qoraqalpog'iston Respublikasi budjetidan va mahalliy budjetlardan iboratdir. O'zbekiston Respublikasining Davlat budjetini shakllantirish hamda ijro etish tartib-taomillari ochiqlik va shaffoflik prinsiplari asosida amalga oshiriladi. Fuqarolar va fuqarolik jamiyati institutlari O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining shakllantirilishi hamda ijro etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshiradi. Fuqarolarning hamda fuqarolik jamiyati institutlarining budjet jarayonida ishtirok etishi tartibi va shakllari qonun bilan belgilanadi.

Davlatning asosiy vazifalaridan biri iqtisodiyotni barqarorlashtirish xisoblanadi. Bunday barqarorlashtirishga monetar siyosat vositalari qatori fiskal siyosat orqali xam erishiladi. Fiskal siyosat shuningdek, byudjet-solik siyosati deb ham aytiladi. Byudjet-solik siyosati deganda noinflyatsion YAIM ishlab chiqarish sharoitida iqtisodiyotda to'lik bandlilikni, to'lov balansining muvozanatini va iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan davlat xarajatlari va soliqlarini o'zgartirishni o'z ichiga olgan chora tadbirlar tushuniladi. Iqtisodiyot turgunlik yoki pasayish davrida bo'lgan vaziyatlarda davlat tomonidan ragbatlantiruvchi fiskal siyosat-fiskal ekspansiya olib boriladi. Ya'ni, davlat

qisqa muddatda iqsodiyotning pasayishi muammosini davlat xarajatlarini oshirish yoki soliqlarni kamaytirish, yoxud ikkalasini bir vaqtning o'zida olib borish evaziga xal etadi. Uzoq muddatda davlat xarajatlarining yuqori bo'lishi va soliqlarni kamaytirish ishlab chiqarish omillarining o'sishiga va natijada, iqtisodiy salohiyatning ko'tarilishiga olib kelishi mumkin. Ammo, bunga Markaziy bank tomonidan olib boriladigan pul-kredit siyosatidan samarali foydalanish va davlat xarajatlari tarkibini maqbul xolatga olib kelish orqaligina erishish mumkin. Iqtisodiyotda to'liq bandlik va ortiqcha talab natijasida inflyatsiya kelib chiqishi mumkin bo'lgan vaziyatlarda cheklovchi fiskalsiyosat-fiskal restriksiya olib boriladi. Cheklovchi fiskal siyosatda davlat xarajatlarini (G) kamaytirish yoki soliqlarni (T) oshirish yoki bo'lmasa ikkala tadbirni bir vaqtda olib borish orqali

Iqtisodiyotning davriy o'sishini chegaralashdan iborat. Qisqa muddatli davrlarda ushbu tadbirlar talab inflyatsiyasini kamaytiradi. Uzoq muddatli davrlarda esa yuqori soliqlar iqtisodiyotda stagnatsiyaga olib kelishi mumkin.

Xulosa

Umuman olganda, mamlakatimizda fiskal siyosatni muvaffaqiyatli raqamlashtirish davlat idoralari, xususiylar, sektor manfaatdor tomonlari va jamoatchilikning muvofiqlashtirilgan sa'y-harakatlarini talab qiladi. Bu jarayonning tashkiliy va huquqiy jihatlari ko'zda tutuvchi, shu bilan birga foyda jamiyatda teng taqsimlanishini ta'minlaydigan aniq qarash va keng qamrovli strategiyani ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Soliqlarni kamaytirish va davlat xarajatlarini oshirish kengaytiruvchi fiskal siyosatning mashhur usullari hisoblanadi. Ular iqtisodiy pasayish, turg'unlik davrida iqtisodiy faollikni rag'batlantirish uchun qo'llaniladi. Bozor sharoitlari yomonlashganda iste'molchilar va korxonalar xarajatlarni kamaytiradi, bu esa iqtisodiy faollikning yanada pasayishiga olib keladi. Shu nuqtada kengaytiruvchi fiskal siyosat iqtisodiy pasayishni yumshatish uchun muhim himoya vositasiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligidagi videoselektor yig'ilishi, 2020-yil 22-sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir), 2023-yil 30-aprel.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish choratadbirlari to'g'risidagi 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-sonli Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish choratadbirlari to'g'risidagi 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-sonli Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoniga 23-ilova.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoniga 23-ilova.

7. O'zbekiston Respublikasi "Ochiq budget" portali Davlat budjeti daromadlari 2022-yil ijrosi.

8. Sh.I.Omonova "Respublikada mamalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning iqtisodiy o'sishga ta'siri" magistrlik dissertatsiyasi;

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentyabrdagi "Savdo va xizmat ko'rsatish sohasidagi hisob-kitoblar tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ushbu sohada jamoatchilik nazoratini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5813-sonli Farmoni;

10. Omonova Shohista. "Fiskal siyosatni raqamlashtirishning ahamiyati". "Milliy iqtisodiyotni isloh qilish va barqaror rivojlantirish istiqbollari" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. (2023): 87-89.;